

УДК 347.9:351.74

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.5.66>

## **ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗШУКУ ВІДПОВІДАЧА ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

**Факас І.Б.,**  
*кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри цивільного, господарського права  
та приватно-правових дисциплін  
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту  
Національного університету «Одеська юридична академія»  
ORCID: 0000-0002-4408-7668  
e-mail: [ilfakas@gmail.com](mailto:ilfakas@gmail.com)*

**Факас І.Б. Правові засади розшуку відповідача органами Національної поліції в цивільному судочинстві: проблеми теорії та практики.**

У статті розглянуто правові та організаційні засади розшуку відповідача органами Національної поліції в цивільних справах за позовами про стягнення аліментів або про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи та окреслено особливості взаємодії суду і органів, уповноважених на здійснення таких заходів. Розшук відповідача є важливим процесуальним інструментом, який дозволяє забезпечити своєчасний та ефективний розгляд справ, де відсутність сторони унеможливорює реалізацію права на судовий захист. Автор аналізує сутність цього інституту, його місце в системі цивільного судочинства та значення для забезпечення прав позивача.

Окрему увагу приділено процедурі організації розшукових заходів, яка передбачає послідовність дій від моменту отримання ухвали суду до встановлення місця проживання (перебування) фізичної особи - відповідача. Висвітлено етапи роботи уповноважених підрозділів, зокрема реєстрацію інформації, формування розшукових відомостей, проведення оперативних перевірок та фіксацію результатів. Підкреслюється роль сучасних інформаційних систем, які дозволяють об'єднати відомості з різних джерел, забезпечити швидкий обмін даними та уніфікувати процедуру.

У ході дослідження виявлено проблеми чинного правового регулювання, пов'язані з відсутністю чітких процесуальних строків, недостатньою узгодженістю між окремими підзаконними актами та потребою адаптації нормативної бази до сучасних технологічних можливостей. Запропоновано напрями вдосконалення правового механізму розшуку, які передбачають оновлення підзаконних нормативних документів, чітке визначення алгоритму взаємодії між судом та органами Національної поліції, а також розширення інструментів для оперативного встановлення місця проживання (перебування) фізичних осіб - відповідачів.

Отримані результати мають вагоме практичне значення для правозастосовної діяльності, оскільки їх імплементація сприяє підвищенню ефективності розшукових заходів, оптимізації алгоритму дій уповноважених органів та забезпеченню належної координації між судом і підрозділами Національної поліції України.

**Ключові слова:** цивільний процес, відповідач, розшук, правоохоронні органи, органи Національної поліції, аліменти, відшкодування шкоди, інформаційні системи.

**Fakas I.B. Legal principles of searching for a respondent by the National police in civil proceedings: problems of theory and practice.**

The article examines the legal and organizational foundations of locating a defendant by the National Police in civil cases involving claims for alimony recovery or compensation for damage caused by injury, other harm to health, or the death of an individual. It outlines the specific aspects of interaction between the court and the authorities authorized to carry out such measures. Locating the defendant is an important procedural tool that ensures the timely and effective consideration of cases in which the absence of a party makes it impossible to

exercise the right to judicial protection. The author analyzes the essence of this legal institution, its place in the system of civil proceedings, and its significance for safeguarding the plaintiff's rights.

Special attention is paid to the procedure for organizing search measures, which provides for a sequence of actions from the moment the court order is received until the residence (location) of the defendant is established. The stages of work of the authorized units are described, including the registration of information, the creation of search records, the conduct of operational checks, and the recording of results. The role of modern information systems is emphasized, as they allow the consolidation of data from various sources, ensure rapid information exchange, and unify the procedure.

The study identifies problems in the current legal regulation, such as the lack of clearly defined procedural deadlines, insufficient consistency between certain subordinate acts, and the need to adapt the regulatory framework to modern technological capabilities. Directions for improving the legal mechanism for locating defendants are proposed, which include updating subordinate normative documents, clearly defining the algorithm for interaction between the court and the National Police, as well as expanding the tools for promptly establishing the residence (location) of defendants.

The results obtained have significant practical value for law enforcement activities, as their implementation contributes to increasing the effectiveness of search measures, optimizing the algorithm of actions of authorized bodies, and ensuring proper coordination between the court and the units of the National Police of Ukraine.

**Key words:** civil proceedings, defendant, search, law enforcement agencies, National Police agencies, alimony, compensation for damage, information systems.

**Постановка проблеми.** Забезпечення належної участі сторін у цивільному процесі є ключовою умовою реалізації принципів змагальності, диспозитивності та доступу до правосуддя. Водночас на практиці суди нерідко стикаються з ситуаціями, коли відповідачі умисно уникають участі у судових засіданнях, змінюють місце проживання без повідомлення або навмисно не з'являються до суду. Це ускладнює реалізацію прав позивачів, гальмує розгляд справ і ставить під загрозу ефективність судового захисту.

У таких випадках суд може ухвалити рішення про оголошення розшуку відповідача та доручити його виконання органам Національної поліції. Проте вказаний механізм досі залишається недостатньо врегульованим, що породжує низку теоретичних і практичних проблем – як для судів, так і для правоохоронців. Незважаючи на наявність передбачених Цивільним процесуальним кодексом України положень про можливість розшуку відповідача, процедура фактично не має чіткого алгоритму реалізації. Законодавство не конкретизує порядок дій Національної поліції після отримання відповідної ухвали суду, обсяг повноважень, строки розшуку, а також механізми контролю за його виконанням.

Крім того, судовою практикою демонструється неоднорідний підхід до постановлення ухвал про розшук відповідачів. В одних випадках суди надто формально ставляться до цього інструменту, в інших – уникають його застосування через складність координації з поліцією. Це свідчить про потребу в комплексному дослідженні проблеми та розробці чітких нормативних орієнтирів.

**Метою дослідження** є аналіз правових підстав і практики розшуку відповідача в цивільному процесі із залученням органів Національної поліції, виявлення основних труднощів правозастосування та формулювання пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання.

**Стан опрацювання проблематики.** Слід зазначити, що окремі проблеми розшуку відповідача в цивільному процесі розглядалися в працях В.М. Аргунова, О.С. Захарової, Д.Д. Лупеника, Л.В. Сапейко, М.В. Свідерської, М.А. Черемина, О.О. Штефан та інших.

**Виклад основного матеріалу.** Згідно ст. 132 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [1], якщо місце перебування відповідача в справах за позовами про стягнення аліментів або про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, невідоме, суд ухвалою оголошує його розшук. Розшук проводиться органами Національної поліції України, а витрати на його проведення стягуються з відповідача в дохід держави за рішенням суду. Положення даної норми передбачають можливість застосування інституту розшуку відповідача виключно в межах двох зазначених категорій справ, що унеможливує його поширення на інші види цивільних справ. Такий підхід законодавця зумовлений особливою соціальною значущістю цих справ. Відтак, узгоджена та ефективна взаємодія суду й органів Національної поліції у процесі розшуку відповідача має на меті забезпечення належного захисту прав та законних інтересів заінтересованих осіб при розгляді таких цивільних справ.

Аналізуючи дане питання, Л.В. Сапейко звертає увагу на інші повноваження суду, які закріплені в Цивільному процесуальному кодексі України. Так, за ч. 1 ст. 187 ЦПК України [1], у разі якщо відповідачем вказана фізична особа, яка не має статусу підприємця, суд відкриває провадження не пізніше наступного дня з дня отримання судом у порядку, передбаченому частиною восьмою цієї статті, інформації про зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи – відповідача [2]. Така інформація, згідно ч. 7 цієї статті має бути надана протягом п'яти днів з моменту отримання відповідним органом реєстрації місця проживання та перебування особи відповідного звернення суду. Тому, на даному етапі, на думку науковця, суд не вправі оголошувати розшук відповідача, оскільки передбачається, що у більшості випадків отримана інформація зможе допомогти суду у з'ясуванні зареєстрованого місця проживання (перебування) особи.

Також ч. 10 ст. 187 ЦПК України [1] передбачено, що у разі якщо отримана судом інформація не дає можливості встановити зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи, суд вирішує питання про відкриття провадження у справі. Подальший виклик такої особи як відповідача у справі здійснюється через оголошення на офіційному веб-порталі судової влади України.

Видається, що специфіка справ щодо стягнення аліментів, а також відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, унеможливає застосування зазначеного порядку. У разі, якщо місцезнаходження відповідача не буде встановлено, це в подальшому призведе до неможливості фактичного виконання рішення суду про стягнення присуджених коштів у випадку задоволення позову. Така ситуація може стати причиною того, що зацікавлена особа на певний час залишиться без засобів, необхідних для забезпечення її життєвих потреб.

Також, Л.В. Сапейко зауважує, що законодавець оминув своєю увагою цю проблему, що дозволяє суддям діяти на власний розсуд – оголошувати розшук або викликати відповідача через оголошення на офіційному веб-порталі судової влади України. На її думку, в останньому випадку явка відповідача до суду є мало імовірною. Тому, науковець пропонує передбачити в ч. 10 ст. 187 ЦПК України [1], що у разі якщо отримана судом інформація не дає можливості встановити зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) відповідача в справах, зазначених в ст. 132 ЦПК України [1], суд в обов'язковому порядку оголошує його розшук. Так само, на погляд О.С. Захарової, має вирішуватися питання і у випадку, коли суд має точні дані про зареєстроване місце проживання (перебування) відповідача, але насправді особа не проживає за даною адресою [3]. Поділяємо, запропоновану Л.В. Сапейко пропозицію щодо необхідності внесення змін до ч. 10 ст. 187 ЦПК України [1] в частині обов'язкового оголошення розшуку відповідача у справах, передбачених ст. 132 цього Кодексу. Вважаємо, що обов'язковість застосування інституту розшуку в зазначених категоріях справ сприятиме реалізації принципу ефективного судового захисту, забезпечить баланс між правами сторін та дозволить уникнути зловживання відповідачами процесуальними правами шляхом свідомого ухилення від участі у справі.

Також наразі закон не містить чіткого орієнтира, через що суди по-різному визначають момент, коли доцільно виносити ухвалу про розшук. Встановлення фіксованого строку усуне розбіжності в правозастосуванні. Тому вбачаємо за доцільне доповнити ст. 132 ЦПК України [1] положенням, яке б чітко визначало строк, протягом якого суд зобов'язаний винести ухвалу про оголошення розшуку відповідача у передбачених законом категоріях справ. Оптимальним строком у цьому контексті вважаємо два дні з моменту отримання судом підтвердження про неможливість встановити місце перебування відповідача.

Пропонуємо викласти статтю 132 ЦПК України в такій редакції.

Стаття 132. Розшук відповідача.

1. Якщо місце проживання (перебування) відповідача у справах за позовами про стягнення аліментів або про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, невідоме, суд ухвалою оголошує його розшук.

2. Розшук відповідача у справах, зазначених у частині першій цієї статті, проводиться органами Національної поліції України. Витрати, пов'язані з проведенням розшуку, стягуються з відповідача в дохід держави за рішенням суду.

3. Суд ухвалою оголошує розшук відповідача не пізніше двох днів з моменту отримання інформації, що унеможливає встановлення його місця проживання (перебування) у встановленому законом порядку.

4. Порядок проведення розшуку відповідача, взаємодії суду та органів Національної поліції, а також оформлення та направлення відповідних матеріалів визначається законодавством України.

Таке нововведення забезпечить оперативність і передбачуваність судової процедури, а також підвищить ефективність реалізації судових рішень у соціально значущих категоріях справ.

Систему дій, спрямованих на розшук відповідача органами Національної поліції, визначає Порядок розшуку боржника – фізичної особи (далі – Порядок), затверджений Наказом МВС України 27.08.2008 р. № 408 [4].

Основою для регламентації дій поліції слугує Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28 червня 2023 року № 534, який затверджує Інструкцію з формування та ведення бази даних «Розшук» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» [5].

База даних «Розшук» - це автоматизований банк відомостей, у якому обробляється інформація щодо розшуку різних категорій осіб, в тому числі, які є відповідачами у справах про стягнення аліментів або про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи.

Процедура розшуку відповідача у справах, передбачених ст. 132 ЦПК України [1], регламентується положеннями Інструкції з формування та ведення бази даних «Розшук» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України», затвердженої наказом МВС України від 28 червня 2023 року № 534 [5].

Першим етапом є отримання судового документа, яким ініціюється розшук. Підставою виступає ухвала суду, винесена у справах про стягнення аліментів або відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я чи смертю фізичної особи. Надходження ухвали до територіального органу поліції фактично запускає процедуру розшуку.

Далі здійснюється системна реєстрація ухвали у журналі вхідної кореспонденції, після чого документ передається до уповноваженого підрозділу поліції (зазвичай сектору розшуку), який безпосередньо відповідатиме за її виконання.

Наступним кроком є внесення відомостей до бази даних «Розшук». Протягом строку, визначеного Інструкцією, уповноважена посадова особа поліції формує електронну картку розшукуваної особи, де зазначаються: повні анкетні дані (ПІБ, дата народження, стать, громадянство), остання відома адреса проживання чи перебування, опис зовнішності та особливі прикмети, наявне фотозображення, обставини розшуку, категорія справи та реквізити ухвали суду.

Після цього відбувається офіційне оголошення особи у розшук. Система автоматично розповсюджує інформацію між усіма територіальними підрозділами Національної поліції, що забезпечує оперативний доступ до відомостей про відповідача на всій території України. Етап проведення розшукових заходів передбачає комплекс дій: перевірку можливих місць перебування особи (за адресами родичів, знайомих, колишнього місця роботи, у лікувальних чи соціальних закладах), опитування сусідів, свідків, аналіз записів відеоспостереження тощо. Усі ці заходи здійснюються відповідно до регламенту Інструкції № 534 [5].

У разі встановлення місця проживання (перебування) особи, уповноважений працівник поліції складає службовий рапорт керівникові підрозділу із зазначенням обставин виявлення. На підставі цього рапорту вносяться зміни до бази даних «Розшук» та надсилається повідомлення ініціатору розшуку – суду, який постановив ухвалу.

Останнім етапом є припинення розшуку. Воно здійснюється після встановлення місця проживання (перебування) відповідача або вручення йому судової повістки. У базі даних «Розшук» відповідний запис маркується як завершений, що офіційно фіксує результати проведених розшукових заходів.

Таким чином, аналіз правового регулювання та практичного алгоритму розшуку відповідача свідчить, що чинна система, закріплена в Наказі МВС України від 28 червня 2023 року № 534, є комплексним і технологічно забезпеченим інструментом для своєчасного виконання ухвал суду, постановлених на підставі ст. 132 ЦПК України [1]. База даних «Розшук» забезпечує централізований облік та оперативну передачу інформації між підрозділами Національної поліції, що дозволяє мінімізувати часові витрати на встановлення місця проживання (перебування) відповідача. Це особливо важливо у справах соціально значущих категорій, таких як стягнення аліментів чи відшкодування шкоди здоров'ю, де своєчасність встановлення особи безпосередньо впливає на реалізацію права позивача на судовий захист.

Разом з тим, необхідно зазначити, що Наказ МВС України від 27 серпня 2008 року № 408 [4], який затверджував «Порядок розшуку боржника-фізичної особи», був розроблений на підставі частини положень Цивільного процесуального кодексу та Закону України «Про виконавче провадження», що на той час регламентували виконавчі дії щодо боржників у цивільному процесі. Однак із прийняттям



нових редакцій цих законодавчих актів та скасуванням відповідних норм, чинність цього наказу фактично втратила актуальність.

На відміну від нього, Інструкція № 534 (2023) [5] є результатом комплексного підходу, що враховує сучасні реалії цифровізації та удосконалення процедур комунікації між судами та правоохоронними органами. Вона регламентує систему дій на базі автоматизованої інформаційної системи «Розшук», забезпечуючи централізований облік і оперативне реагування в умовах цивільного судочинства.

У підсумку стає очевидним, що Наказ № 408 [4] є застарілим підзаконним актом, вимоги якого уже не відповідають чинній системі розшуку фізичних осіб, що унеможлиблює його ефективне застосування.

З огляду на виявлену невідповідність положень Наказу МВС України від 27 серпня 2008 року № 408 [4] чинному законодавству та його фактичну неузгодженість із Інструкцією з формування та ведення бази даних «Розшук», затвердженою наказом МВС України від 28 червня 2023 року № 534, вважаємо за доцільне розробити та прийняти новий підзаконний нормативно-правовий акт.

Такий акт повинен враховувати актуальні положення ЦПК України, відповідати технічним і організаційним можливостям автоматизованої системи «Розшук» та бути інтегрованим з іншими державними інформаційними ресурсами, забезпечувати чіткий алгоритм взаємодії між судами та підрозділами Національної поліції при виконанні ухвал суду про розшук відповідачів, усунути правові колізії, що виникають через одночасне існування застарілих і чинних нормативних актів.

Актуальність проблеми розшуку відповідача підтверджується також і статистичними даними судової практики. Так, за результатами Пошуку за контекстом «розшук відповідача органами Національної поліції» в Єдиному державному реєстрі судових рішень виявлено 6184 ухвали судів, винесених у відповідних категоріях справ. Така кількість свідчить про системність використання цього процесуального інституту та його значення для забезпечення належного розгляду справ, зокрема у справах про стягнення аліментів та відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю [6].

Високий показник кількості ухвал про розшук демонструє, що проблема встановлення місцезнаходження відповідача залишається гострою і потребує ефективних правових механізмів для її вирішення. Це також підтверджує необхідність удосконалення чинного нормативного регулювання, запровадження чітких процесуальних строків для ухвалення рішень про розшук відповідача та максимальної інтеграції роботи судів та органів Національної поліції через сучасні інформаційні системи.

**Висновки.** Ефективний розшук відповідача у цивільному судочинстві є необхідною умовою реалізації принципу доступу до правосуддя та дотримання процесуальних прав учасників справи. Чинне законодавство України містить низку прогалин і колізій, що ускладнює взаємодію між судами та органами Національної поліції. На практиці основними проблемами залишаються відсутність чітких процедур, обмеженість ресурсів та недосконалість інформаційної взаємодії. Для підвищення ефективності інституту необхідно вдосконалити нормативно-правове регулювання, створити інтегровані електронні системи обміну даними та забезпечити баланс між інтересами правосуддя й правами людини. Комплексне оновлення правових та організаційних засад дозволить зміцнити довіру громадян до судової системи та сприятиме належному здійсненню правосуддя.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
2. Сапейко Л.В. Розшук відповідача в цивільному процесі та компенсація витрат на його проведення. *Форум права*. 2011. № 3. С. 687–691. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP\\_index](http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index).
3. Захарова О.С. Доступність правосуддя за законодавством України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 64. С. 81–86. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip\\_2014\\_64\\_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2014_64_13).
4. Про затвердження Порядку розшуку боржника – фізичної особи: Наказ МВС України від 27.08.2008 № 408.
5. Про затвердження Інструкції з формування та ведення бази даних «Розшук» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України»: Наказ МВС України від 28.06.2023 № 534. *Офіційний вісник України*. 2023 р., № 83, стор. 163, ст. 4804.
6. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 12 серпня 2025).